

LIIKENNEJUOPUMUSTAPAUSTEN OIKEUSTURVAN KEHITYMINEN UUSIEN TUTKIMUSTULOSTEN VALOSSA

PETER ERIKSSON

Liikennejuopumus on Suomessa suuri alkoholin käyttöön liittyvä ongelma. Vuosittain tulee ilmi 20 000–30 000 tapausta. Verenalkoholimääritykset suorittaa Kansanterveyslaitoksen verenalkoholilaboratorio poliisiviranomaisten pyynnöstä. Määritys sinänsä on erittäin tarkka ja siinä asianomaisen oikeusturva on hyvä: enintään yksi miljoonasta voi mahdollisesti saada hieman liian korkean verenalkoholiarvon kemiallisessa määrityksessä. Viime aikoina on kuitenkin käynyt ilmi, että aikaisemmin on ongelmallinen ollut se aika, joka ehtii kulua liikennetapahtuman, kiinnioton ja verinäytteen oton välillä. Tällöin on turvauduttu usein menetelmään, jossa määrätyn kriteerein ja määrättyä kaavaa käyttäen on laskettu veren alkoholipitoisuus taannehtivasti. Yleensä kiinniotosta verinäytteen ottoon kuluu noin puolesta tunnista pariin tuntiin. Aivan oman kategoriansa vaikeuksineen muodostavat ne tapaukset, jotka koskevat ns. jälkinauttimista.

Oikeusturvaa ajatellen on tärkeitä eliminoida kaikki ne tekijät, jotka mahdollisesti vääristävät takaisinlaskenta-arvoja. Olisi aina varmistettava, onko juomisen lopettamisesta kulunut riittävästi aikaa, jotta alkoholin imeytymis- ja jakautumisvaiheiden voitaisiin olettaa tapahtuneen. Häviämisnopeus ei myöskään saisi alittaa takaisinlaskennassa käytettyä arvoa. Takaisinlaskennan puutteita ja virheellisyksiä sekä jälkinauttimiseen liittyviä ongelmia olen kuvaillut Alkoholipoliitikka-lehden numeroissa 2/1995 ja 6/1995.

Julkisessa keskustelussa on annettu ymmärtää, että takaisinlaskentamenetelmää so-

velletaan ainoastaan noin viidessä prosentissa kaikista tapauksista ja että vain yksittäistapauksissa virheitä on saattanut syntyä. Henkilökohtaisesti olen hieman epäillyt näitä väitteitä ja tämän takia päätin selvittää ongelman laajuutta.

SELVITYS

Tutkimusaineisto koostuu 217 satunnaisotannalla poimitusta helsinkiläistapauksesta, jotka olivat muita kuin törkeitä liikennejuopumuksia. Tapaukset ovat vuodelta 1993. Tutkin jokaisen kohdalla poliisipöytäkirjat, päihdetutkimus- ja verenalkoholilaboratoriolausunnot. Lisäksi tarkistin kaikki poliisiviranomaisten verenalkoholilaboratoriolle antamat tutkimuspyyntötiedot epäilyttävien takaisinlaskentojen kohdalla. Tulokset ovat esitetty taulukossa 1, jossa numerot osoittavat tapaus-ten lukumäärää.

POHDINTA

Kaikkiaan Suomessa vuonna 1993 rekisteröitiin noin 19 000 liikennejuopumustapausta. Taulukossa 1 esitettyjen lukumäärien perusteella voidaan arvioida, että vuonna 1993 lähes joka kolmas tapaus oli takaisin laskettu (28 %). Kaikkiaan tämä tekisi 5 300 tapausta, joissa takaisinlaskentaa olisi käytetty. Edelleen voidaan arvioida, että näistä tapauksista noin 2 500 oli tavalla tai toisella virheellisiä. Verenalkoholilaboratorion kohdalla takaisin-

Takaisinlaskentaa ei ole suoritettu	154
Oikea takaisinlaskenta	32
Virheellinen tai perusteeton takaisinlaskenta	28
* Tutkimuspyynnössä esitetty aikaväli juomisen lopettamisesta ajotapahtumaan on alle kaksi tuntia	12
** Virheelliset tiedot tutkimuspyynnössä	10
** Oikeat tiedot tutkimuspyynnössä	2
* Tutkimuspyynnössä esitetty aikaväli juomisen lopettamisesta ajotapahtumaan on yli kaksi mutta alle neljä tuntia	7
** Virheelliset tiedot tutkimuspyynnössä	4
** Oikeat tiedot tutkimuspyynnössä	3
* Tutkimuspyynnössä esitetty yli neljän tunnin aikaväli juomisen lopettamisesta ajotapahtumaan on virheellinen	9
Jälkinauttimistapauksia (kaikki ilman takaisinlaskentoja)	3

laskentakäytäntö sisälsi sekä laadullisia (n. 1 100 tapausta) että määrällisiä (n. 600 tapausta) virheitä. Laadulliset virheet olivat sellaisia, että ns. kahden tunnin kriteeri koski aikaa juomisen lopettamisesta verenottoon, eikä ottanut huomioon itse liikennetapahtuma- ja kiinniottohetkeä. Mikäli kahden tunnin kriteeriä käytettäisiin oikein, sen pitäisi koskea aikaväliä juomisen lopettamisesta ajotapahtumaan eikä verenottoon. Määrälliset virheet syntyivät siitä, että kaksi tuntia ei ole riittävän pitkä aika, vaikka se olisi laskettu oikealta aikaväliltä.

Tutkiessani liikennejuopumustapauksia olen huomannut, että takaisinlaskentatapaus-ten kohdalla on myös puutteita, jotka eivät johdu pelkästään verenalkoholilaboratorion toiminnasta. Takaisinlaskennat perustuvat aina poliisi- tai syyttäjäviranomaisten tutkimuspyynnöissä esitettyihin tietoihin. Verenalkoholilaboratoriolla ei missään nimessä ole mahdollisuutta tarkistaa kaikkia pyyntöjen sisältämiä tietoja, ja summittaisista tiedoista on syntynyt ongelmia. Tässä verenalkoholilaboratorio on itse asiassa joutunut ikävään välikäteen, koska sillä ei ole ollut selvää kuvaa siitä, ovatko kaikki takaisinlaskennan vaatimat kriteerit täyttyneet. Taulukossa 1 olen erikseen ryhmitellyt ne tapaukset, jotka eivät

kestä kritiikkiä. Näin oli käynyt arviolta noin 80 prosentissa (n. 2 050 tapausta) kaikista virheellisistä tapauksista. Selitys yllättävän suuriin lukuihin löytyy jo poliisien kuulustelupöytäkirjoista. Mahdollista takaisinlaskentaa varten olisi aina mahdollisimman tarkasti selvitettävä juomistapahtuman kulku ja varsinkin sen päättyminen. Näin ei ole tapahtunut. Usein nämä tiedot puuttuvat poliisien kuulustelupöytäkirjoista, tai näitä tietoja ei ole pystytty saamaan riittävän tarkasti. Tämä on ilmeisesti johtanut käytäntöön, jonka mukaan summittaiset tiedot on kirjattu verenalkoholilaboratorioon menevään tutkimuspyyntöön.

Hankalan kategorian muodostavat tapaukset, joissa on nautittu alkoholia ajotapahtuman jälkeen. Silloin kun juopumuksesta epäilty tavoitetaan vasta tapahtuman jälkeen, niin kuin usein tapahtuu ilmiannon seurauksena, on aina syytä perusteellisesti selvittää jälkijuomisen mahdollisuus. Jos näin ei tehdä, ei myöhemmin voida aina osoittaa, valehteleeko asianomainen vai puhuuko hän totta. Parasta on heti paikan päällä kuulustella, onko tällaista tapahtunut, ja jos on, miten paljon on juotu ja missä ovat mahdolliset todistuskappaleet eli pullot jne. Selvityksessäni ilmenneet kaikki kolme jälkinauttimistapausta oli käsitelty oikein. Näin ei kuitenkaan

aina ole käynyt. Tutkiessani hiljattain tapahtunutta rattijuopumussyytettä olen todennut juuri nämä viimeksi mainitut puutteet. Lisäepäkohta jälkinauttimistapauksissa on myös liian suuri takaisinlaskentakerroin, 0,13 promillea tunnissa (normaalitapauksissa se on 0,08 promillea tunnissa).

Virheellinen takaisinlaskenta ei aina johda väärin tuomioihin. Useimmiten se on ainoastaan saattanut lisätä sakkorangaistusta jonkin verran. Tärkeitä ovat ne tapaukset, jotka virheellisen takaisinlaskennan kautta nousevat yli kriittisten promillerajojen. Nämä ovat 0,5 promillea (vesiliikenteessä 1,0 promillea) ja 1,2 promillea (vuonna 1993 törkeän rattijuopumuksen raja oli 1,5 promillea). Tällöin ratkaistaan syyllisyys tai syyttömyys, sakko tai vankeus. Selvityksessäni ilmeni, että kaikkiaan 8 tapauksen takaisinlaskennassa promille ylitti kriittisen 0,5 promillen rajan. Näistä puolet oli virheellisiä. Tämä tarkoittaa, että vuonna 1993 arviolta 350 tapauksessa syntyi tuomio väärin perustein (0,5 tai 1,5 promillea ylitetty). Arvio 350 tapauksesta perustuu ainoastaan tilastolliseen todennäköisyyteen. Tutkimukseni aineiston pienyydestä johtuen todellinen luku saattaa heittää melkoisesti, ja arvioisin sen liikkuvan välillä 200–500. On myös muistettava, että vaikka yksikään annetuista tuomioista ei olisi ollut juridisesti päte-

vä, todellisuudessa mainitut promillerajat olisivat ylittyneet useassa tapauksessa.

OIKEUSTURVAN KEHITYMINEN

Selvityksestäni käy ilmi, että takaisinlaskentoihin on liittynyt melkoinen ongelma. Epäkohdat ovat koskeneet sekä verenalkoholimäärityksissä käytettyjä kriteerejä että poliisiviranomaisten tutkimuspyyntöjen sisältämiä tietoja. Virallista verenalkoholimääritysten takaisinlaskenta-käytäntöä on äskettäin muutettu siten, että on luovuttu kaikista takaisinlaskennoista, joissa aikaväli juomisen lopettamisesta ajotapahtumaan on saattanut alittaa neljä tuntia. Myös jälkinauttimistapauksen takaisinlaskentakerroin on muutettu samaksi kuin normaalitapauksissa käytetty. Näin ollen voidaan todeta verenalkoholimäärityksiin liittyvien takaisinlaskentaongelmien ratkenneen ja oikeusturvan parantuneen. Seuraavat toimenpiteet ovat vielä paikallaan. On tehostettava poliisiviranomaisten koulutusta siten, että tutkimuspyynnöissä juomisen päättymistiedot ovat asianmukaiset. Myös mahdollisiin jälkinauttimistapauksiin liittyvien todisteiden selvittämistä on tehostettava. Näillä toimenpiteillä voidaan jatkossa taata oikeusturvan kehittyminen edelleen.